

Fransbo - Hedemorakretsens egen slätteräng

Claes Hellqvist

Ingen annan svensk naturtyp kan uppvisa en sådan blomsterprakt och artrikedom som en äng. Ingen annan naturtyp ligger heller antagligen oss svenskar varmare om hjärtat än en blommande försommaräng. Ängen och hagen är den svenska sommaren och väcker minnen av sommarlov och skolavslutningar med sol, blommor, björkar och betande djur. Sommarens landskap är för oss många liktydigt med bondens marker. Kanske mest för att det landskapet är så svindlande vackert men säkert också för att det i generationer varit grunden för vår överlevnad. Vår kulturs livsnerv löper genom ängen och hagen.

Trots detta är det få svenska biotoper som idag upplever ett sådant akut hot som just ängen. Att så är fallet är naturligtvis mycket ett resultat av den omstrukturering som under lång tid pågått inom samhället och inom det svenska jordbruket. Under självhushållets tid var ängen detsamma som slättermarken, den mark som gav vinterfoder åt kreaturen i form av hö. När vallodlingen slog igenom under senare delen av 1800-talet förvandlades ängen till åker eller betesmark. Idag återstår endast små spillror av traditionellt skött äng och innebörden av äng håller på att gå förlorad.

Vad är det då som gör ängen så unik och angelägen att bevara? När de gamla hävdformerna, slätter och bete, upphör och försvinner så hotas livsmiljön för många arter, fr.a. örter men även vissa svampar och insekter som är knutna till denna miljö. Många av kulturlandskapets växter har så starkt anpassat sej till dessa marker att de står hjälplösa inför jordbrukets omvandling. Kattfot, slättergubbe och liten blåklocka har på sikt ingen möjlighet att leva kvar i marker som håller på att växa igen eller gödslas med handelsgödsel. I de listor över hotade växter i Sverige som sammanställts så svarar ängs- och hagmarksväxterna för en mycket stor andel. Många har redan försvunnit, andra är akut hotade.

Om ängar och hagar ska leva vidare måste goda krafter samverka. Här och var pågår ännu slätter på gammalt vis. På andra håll har ideella krafter tagit initiativ för att rädda ängar. Flera av Naturskyddsföreningens kretsar runt om i landet har framgångsrikt arbetat med att rädda värdefulla ängsmarker. Antingen genom att själva rycka ut med liar och räfsor eller att med en liten hopsparad summa pengar erbjuda markägaren eller någon annan person i trakten ersättning för att hålla markerna öppna. Vissa kommuner har också visat intresse och stöttat med pengar eller arbetskraft.

För några år sedan genomförde länsstyrelsen en inventering av ängs- och hagmarker i Hedemora kommun. Om du är intresserad av den kan du läsa mer i Trollius nr 8 1989. Inventeringen visade bl.a. att av slätterängsvegetationen återstår mycket lite men att vissa redan övergivna marker skulle kunna hävdas på nytt på initiativ av t.ex. Naturskyddsföreningen eller någon hembyggsförening. Det här var en ide som vi inom styrelsen och i botanikgruppen haft under flera år och efter besök på några tänkbara lokaler fastnade vi för en då ganska igenvuxen hage vid Fransbo, 1.5 km öster om Skogshögskolan i Garpenberg. Eller, för att vara mer korrekt, kretsen fick en förfrågan från kommunbiolog Marika Dahllöv om vi kunde vara intresserade att hjälpa till att "återställa" det här området där vi sedan tidigare visste att det växte svinrot, en idag från länet nästan helt försvunnen slätterängsväxt.

Det här området är botaniskt känt sedan lång tid tillbaka och har under många år använts vid botanikundervisningen vid Skogshögskolan. Det kallas också allmänt för Stenbecks triangel efter en lärare i botanik vid Skogis. Området består dels av en torrbacke där bl.a. svinroten växer samt ett fuktigare parti med en del orkideer och t. ex. klubbstarr. Ängen ligger i anslutning till en beteshage men har inte betats på många år. Skogiselever har gjort en viss röjning men när vi kom dit första gången var området ganska igenvuxet. Den omgivande skogen hade krupit närmare och de öppna ytorna var ganska små. Längs ena dikeskanten hade det vuxit upp en hög alridå. Marika tog kontakt med Domänverket som äger marken och fick löfte att göra de avverkningar som behövdes. Under vårvintern 1991 avverkade ett arbetslag från kommunen hagen, i stort sett alla träd högs ned, enstaka mindre träd och de flesta enarna sparades. Allt virke och det mesta riset forslades bort från ängen.

I början av maj i fjol hade kretsen sin första arbetsdag i Fransbo. Allt ris som blivit kvar efter avverkningen bars bort, alla buskar klipptes ned och fjolårsgräs, kottar och annat löst räfsades ihop och brändes i högar utanför ängen. När träd och ris var borta började vi ana hur ängen en gång kanske sett ut!

I slutet av sommaren var det dags att dokumentera hur ängen såg ut efter den första säsongen. Det gjordes en provyteinventering, dvs provytor lades ut på bestämda platser och det registrerades vilka växter som fanns. Denna inventering ska återkomma varje sommar och ge en bild av hur växtligheten förändras. Senare gjordes även en totalsammanställning av alla växter som hittats under året

Den 10:e augusti 1991 slogs ängen i sin helhet för första gången på många år. Vi var ett slåttarlag på 8-10 personer som under regntunga skyar slog och räfsade så svetten rann. Till och med lokaltidningen var på plats denna historiska dag i Fransbo. De från början välslipade liarna var ganska slöa mot dagens slut av stenar och stubbar som stack upp på de mest oväntade ställen.

I början av maj gjorde vi årets "vårstädning". Det är mycket arbete att hålla tillbaka stubbskott som skjuter från de träd vi avverkat. Dessutom tog vi ned ytterligare några träd längs ena kanten samt en del av enarna.

Hur gick det med svinroten då? Jodå, den finns kvar, inte många än så länge, men om några år så...

